

Στοχαστικότητα και ουτοπία: η παιδική λογοτεχνία του Χρήστου Μπουλώτη

Αλέξανδρος Ν. Ακριτόπουλος

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

aakritop@uowm.gr

Η *στοχαστικότητα*, ως «βλέμμα» ή «επιστροφή» στον εαυτό, εκφράστηκε πολλές φορές από φιλοσόφους και επιστήμονες (Limoges, 2011). Δεν είναι λίγοι και οι ποιητές που τη συνέδεσαν με την παιδική ηλικία, όπως ο Γιώργος Σεφέρης, όταν ο αφηγητής του ποιήματός του επιστρέφει στο πατρικό του και διαπιστώνει ότι όλα φαντάζουν μικρά, ενώ παράλληλα μας υποβάλλει την αίσθηση ότι δεν νοσταλγούμε το σπίτι αλλά τα παιδικά μας χρόνια και τούτο σημαίνει ότι επιστρέφουμε στην πραγματική μας πατρίδα μόνον όταν επιστρέφουμε στην παιδική μας ηλικία (Σεφέρης, 1940).

Στη νεότερη εποχή η *ουτοπία*, ως περιγραφή μιας φανταστικής κοινωνίας (More, 1518) ή ιδανικής κατάστασης, υπήρξε κοινός τόπος στην τέχνη, τη φιλοσοφία και την πολιτική μετά την Αναγέννηση. Η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία, με κύρια χαρακτηριστικά την εμπύχωση αντικειμένων και τον ανθρωπομορφισμό κατά τη *μυθοπλασία*, δημιουργεί κόσμους της φαντασίας που όμως δεν παύουν να σχετίζονται με την πραγματικότητα και τον κόσμο της καθημερινότητας (Ακριτόπουλος, 2013). Απευθύνεται στην παιδική ηλικία που διανύει στάδια συναισθηματικής και γνωστικής ολοκλήρωσης (Piaget, [1929], 1981, Applebee, 1978).

Ωστόσο θα έπρεπε να αναρωτηθούμε: η στοχαστικότητα, ως ιδιότητα της σκέψης που χαρακτηρίζει τους παιδικούς ήρωες και τη μυθοπλασία γενικότερα, είναι εφικτή σε μια τέτοια λογοτεχνία; Η παιδική λογοτεχνία είναι ή μπορεί να είναι στοχαστική; Η απάντηση θα ήταν θετική, εφόσον δεχτούμε ως αφετηρία ότι η στοχαστικότητα δεν είναι άλλο από μια «επιστροφή» ή ένα «βλέμμα» ενός κειμένου στον εαυτό του (Bourdieu, 1992) και τηρουμένων των αναλογιών από τη λογοτεχνία των ενηλίκων να το μεταφέρουμε και να αποδείξουμε την ισχύ του και στην παιδική λογοτεχνία.

Το παράδειγμα της παιδικής λογοτεχνίας του Χρήστου Μπουλώτη, όπως αναδεικνύεται από την ανάγνωση σημαντικών έργων του, πραγματώνει δημιουργικά τη σύνθεση στοχαστικότητας και ουτοπικής σκέψης. Οι δύο αυτές φαινομενικά ασύνδετες καταστάσεις του πνεύματος συνδέονται καταρχήν στο βραβευμένο έργο του *Το άγαλμα που κρύωνε* (Μπουλώτης, 1999).

Η σύνδεση αφορά στη σύνθεση των βαθύτερων ανθρώπινων σκέψεων και επιθυμιών με τον ακίνητο κόσμο των αγαλμάτων. Η ιδέα της νοσταλγίας, ιδέα

πέρα για πέρα του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής λογοτεχνίας κινεί τη φαντασία με απαρχή τον βαθύ κόσμο των επιθυμιών, των σκέψεων και των συναισθημάτων. Ο κόσμος των αγαλμάτων εμψυχώνεται και συνομιλεί με τον κόσμο των ζωντανών ανθρώπων που ζουν και εργάζονται στο Εθνικό Μουσείο.

Η σχέση υποκειμένου και αντικειμένου (αρχαιολόγος/γλύπτης-άγαλμα) αντανακλάται σαν σε καθρέφτη μέσα από τη δράση της ιστορίας που σκηνοθετεί ο συγγραφέας. Από αυτό το σημείο ξεκινά και η στοχαστικότητα: ό,τι σκέφτονται, η διευθύντρια αρχαιολόγος του Μουσείου, η καθαρίστρια, και ο μικρός γιος του νυχτοφύλακα, για τα ανθρώπινα, τις χαρές και τις λύπες της ζωής, το σκέφτεται με τον δικό του τρόπο και ο μικρός ήρωας, «το προσφυγάκι», που είναι ένα αγαλματάκι όχι γυμνό, όπως συνήθως τα αγάλματα, αλλά ντυμένο. Έτσι δίνει την αίσθηση ότι κρυώνει αλλά ταυτόχρονα αιτιολογεί και το ότι θυμάται που ήρθε από τη Μικρασία και θέλει να επιστρέψει, έστω για μια μόνο φορά, στην πατρίδα του.

Η ουτοπική σύλληψη του χρονότοπου που σκηνοθετείται στο έργο με τον τρόπο του μαγικού ρεαλισμού, μεταστρέφει τη δυστοπία που βιώνει το ακίνητο «μικρό προσφυγάκι» μέσα στο Εθνικό Μουσείο, την απόλυτη ακινησία, σε μια ευτοπία, δηλαδή σε μια κίνηση, σε μια απόδραση μ' ένα ταξίδι στην πατρίδα του και συνακόλουθα στην εκπλήρωση της μεγάλης του επιθυμίας.

Πιο εμφανής είναι η στοχαστικότητα που διέπει τον ουτοπικό κόσμο της ιστορίας του Μπουλώτη *Ο Πινόκιο στην Αθήνα*. Οι περιπέτειες του κλασικού ήρωα που δημιουργήσε ο Κάρλο Κολλόντι (Collodi, 1883), αρχίζουν στην πραγματική Αθήνα που την επισκέπτεται για να φέρει στον πατέρα του Τζεπέτο «το κυκλάμινο που ούτε στη γη φυτρώνει ούτε στον ουρανό αλλά ανάμεσα σε γη και ουρανό». Στην αφήγηση της ιστορίας, η δυστοπία θα καταλήξει σε κατάσταση ευτοπίας μόνον στο δωδέκατο κεφάλαιο, αφού θα έχει γίνει πράξη η πολυπόθητη ανεύρεση του κυκλάμινου με τη βοήθεια της περιστέρας που το είδε να φυτρώνει στο περβάζι του σπιτιού της.

Ο ουτοπικός κόσμος περιγράφεται μέσα στο ρεαλιστικό πλαίσιο της σύγχρονης Αθήνας, με τον τρόπο του μαγικού ρεαλισμού. Το θαυμαστό, το μαγικό, το παράδοξο συναιρούνται και συνυπάρχουν με τον πραγματικό κόσμο. Περίεργα όντα του φυσικού κόσμου και του ζωικού βασιλείου (το χελιδονόψαρο, ο Μάγος Λελουμπλίν) αλλά και του πραγματικού κόσμου (τα Ελληνάκια, ο ταχυδακτυλουργός Τζουλιάνο) συνυπάρχουν στη δράση.

Η στοχαστικότητα που διέπει το κείμενο φανερώνεται στη γνωστική αξία της μυθοπλασίας. Προκύπτει από τη διείσδυση του φανταστικού στο πραγματικό. Σε κάθε κεφάλαιο μέσα από τη δράση αποκαλύπτεται και μια αξία που υπόρρητα απευθύνεται στον αναγνώστη-παιδί: το ομαδικό παιχνίδι, η παιδική αθωότητα, η απροκατάληπτη καλοσύνη, η αλληλοβοήθεια, η δύναμη της φιλίας. Και η αλήθεια, αποκαλύπτεται μόνον στους πιστούς της ουτοπίας και

της μη ορθολογικής σκέψης. Σ' αυτούς που πιστεύουν στην κατάκτηση του ιδανικού.

Ο Πινόκιο από διαίσθηση ή από σκέψη δεν αποφεύγει κανέναν. Μοιράζεται τη ζωή. Ελέγχει τον εαυτό του. Αγωνιά. Θυμάται τον γερο-πατέρα του. Και επιστρέφει ενθουσιασμένος σ' εκείνον που τον δημιούργησε από αγάπη.

Βιβλιογραφία

- Ακριτόπουλος, Α. Ν. (2013). *Τέρψεις και ιστορίες. Κριτικές, φιλολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας του παραμυθιού*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γράφημα.
- Μπουλώτης, Χ. (1999). *Το άγαλμα που κρύωνε*, Αθήνα: Πατάκης.
- Μπουλώτης, Χ. (2001). *Ο Πινόκιο στην Αθήνα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σεφέρης, Γ. (1940). «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου», *Ημερολόγιο καταστρώματος Α'.* (¹⁰1976). *Ποιήματα*, Αθήνα: Ίκαρος.
- Applebee, A. N. (1978). *The child's concept of story: Ages two to seventeen*, University of Chicago Press, Chicago.
- Bourdieu, P. (1992). *Les règles de l' art, Genèse et structure du champ littéraire*, Paris: Seuil.
- Collodi, C. (1880). *Le avventure di Pinocchio*.
- D' Hondt, J. (1995). « Η πραγματικότητα της ουτοπίας », *Ουτοπία*, 17, 73-84.
- Limoges, J. - M. (2011). «Autoréflexion? », *Syn-theses*, revue annuelle, D. L. L. F. / U. A. T., 4, 7-24.
- More, T. (1518). *Utopia*.
- Piaget, J. (1981). *Ψυχολογία και Επιστημολογία. Για μια θεωρία της Γνώσης*. Αθήνα: Υποδομή.